

za cvetice se umakne košari grške vnanjosti, »srce« dobi zasločene črte, obrobni motiv postane gotiški lok v značilnih potezah franciscejske dóbe. Med pravilno projicirane cvete se vsiljujejo zavihani orijentalisti listi, posneti s kašmirskih rut, poleg njih pa razna druga bitja in predmeti v novih stilizacijah.

IV. del nudi pestre vezanine, izvršene z bombaževo ali pa volneno nitjo; razvrščene so na 20 tablicah, ki so združene na 11 listih; trije izmed njih obsegajo po štiri tablice. Motivi so posneti večidel po rastlinstvu; približujejo se zelo prirodnim oblikam, dasi so vseskozi stilizirani. Tu uveljavlja ljudska fantazija svoj vpliv še dokaj močno; priča nam, koliko veselja in smisla za barve da še tiči — ali je vsaj tičalo — v našem ljudstvu; morebiti ta čut le začasno spi in se bode spet probudil, kedar najdemo sebe. Prav te vrste vezanine so velike važnosti, ker so jih delale kmetske žene in dekleta, katerim je narekavala v pretežni večini slučajeve izvršene oblike samo lastna fantazija. Ako je vplivala nanje velika umetnost, so dobivale ta vpliv le posredno, šele iz tretje ali četrte roke. — Občudovati je intuicijo teh preprostih umetnic, kako si predstavljajo delo v celoti in vé, kako bo učinkovalo, še preden je završeno. Kako suvereno obvlada ploskev in kako zna razviti na njej svoj ornament! Kdor se začne baviti s temi proizvodi domačega kulturnega življenja, temu se odpirajo neprestano novi vidiki in nepoznane podrobnosti.

Tehnično so izdelane podobe III. in IV. dela jako dobro. Ako pomislimo, da je to prva publikacija te vrste, smo presenečeni ob sigurnosti, smernosti, jasnosti in finem čutu prof. Siča, ki navzlic zaprekam in kljub dejstvu, da se mora tiskati delo v inozemstvu, vodi to publikacijo tako spretno in z mirno roko. S tem delom se bomo smeli pokazati tudi pred večjim kulturnim svetom, kakor je domača javnost.

Mantuani.

F. M. D o s t o j e v s k i j : **Besi**. Roman v treh delih. Preložil Vladimir Levstik. V Ljubljani 1919. Založila Tiskovna zadruga. 2 zvezka. 758 strani. Prvi zvezek 16 K, drugi 14 K.

Niso te vrste ne ocena, ne analiza in ne študij, komaj registracija, da imamo sedaj tudi Slovenci ta svetovni roman preveden. Zdi se mi, ko berem ta roman, da sem na veliki, strašno mračni stepi, po kateri begajo človeške duše, vse nemirno, vse brez ciljev — in vendar vse iščejo enega edinega: »Vzeti to razmazano, bolno, skisano, cinično in nejeverno družbo, ki jo pa vendar neskončno žeja kakršnekoli vodilne in rešilne misli —« vzeti jo v roke in jo preroditi. Pisatelj si je zato izbral za motto Puškinov verz: »Ni je poti, vsi zašli smo, sred poljan vidi se, da bes nas moti in obrača v krivo stran.« V tem stihu se je rodil naslov romanu. O »Besih« se je pisalo in trdilo, da so nekak nujni predhodnik sedanjega ruskega časa, celo boljše-vizma: Takale je bila ruska družba — ergo. D. A. Šerko je v Zvonu (1919 št. 6) izpregovoril kot psihijater drugačno besedo o »Besih«. Jaz sem mu hvaležen zanjo. Kljub temu pa, da je Dostojevskij najženijalnejši, najintimnejši psihopatolog vseh narodov in časov, anatom abnormnih duš in src, bi si upal trditi, da je ta nekako vsesplošna ruska družba, slikana od Dostojevskega, vendarle zgoščen refleks ruskih razmer, iz katerih je morala najti duša nekoč izhod, četudi zelo krvav in

zmot in žrtev poln, kot ga vidimo pred seboj. Vsi ti ljudje, kakor jih Dostojevskij po vseh svojih delih opisuje do atomskih dušnih nihlajev, naj so psihopatologični, in naj se gibljejo tik ob prepadu blaznosti, so vendarle povzročeni od nekod. Ali je ta vzrok fiziološki — naj govori medicina — ali pa je ta bolezen — ta ženijalnost — to vidstvo in preroštvo v kavzalni zvezi z duševnim ozračjem, ki je plul nad vso Rusijo tako dolgo. Čisto gotovo je, da ima vsak narod svojo posebno čud, da je potemtakem tudi njegovo čustvanje in mišljenje nekaj posebnega, čeprav v splošnem vendarle obče človeško. Izobraženi ujetniki trdijo, da ni v nobenem narodu zaslediti toliko najrazličnejših izrazov za najgloblja, najnežnejša čustva kakor v Rusih. Saj smo to tudi mi opazovali. Rus — telesno ko hrast — je mehek ko vosek, nežen do jokavosti, sanjav ko naš človek ni nikoli.

Zato bodo Besi za inteligenta, kot roman študija, kjer pisatelj z nedosežno umetnostjo grebe in rije po človeški notranjosti, razgrinja sleherni gib in utrip srca ko na dlani — velik užitek. Za srednji in nižji sloj pa, sodim, da ne bodo imeli mika. Pretežno čtivo so. (Zanimivo bi bilo vedeti, kako sega publika po zalogi.)

Prevod je zares dober. Kar nič se mu ne pozna, da je narekaval prvotni tekst Rus. Odkrito pa priznam, da me je jezila Varvava. Jaz sem si želel naše Barbare. Za tiskovnimi pomotami pa ni, da bi človek iztikal.

F. S. F.

J o s a I v a k i ć . **Inoče**. Komad u tri čina. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Maticе Hrvatske. »Inoče« je ljudska igra, ki se odlikuje po nekaki srečnonesrečni priprostosti spretno improviziranega, ekstemperativnega osnutka brez vsake psihološke globine in resnejše umetniške ambicije. Snov je igri slovití Tennysov motiv Enoha Ardena. Ivakić ga je lokaliziral v vinkovačko okolico in datiral v četrto leto svetovne vojske. Seljaka Andreja so proglasili za mrtvega in njegova žena Kaja se je po dveh letih omožila vdrugo. Drugi mož mora v vojake, ko se prvi vrne živ in ne more odpustiti ženi, pač pa sam počne ljubakati z »mlado djevojko« Ljubo. Kako je to neokusno naivnost fabule vzobličil Ivakić v dramo s povoljnim koncem in celo gotovo dramatično katarzo, je zanimivo, dasi ne ravno zadovoljivo. Vso dobro voljo pisateljevo, ki je sicer dozorel iz najenostavnejše komedijske tehnike v gotovo dramatično spretnost, prevpije odurnost naturalističnega vzdušja v igri. To vzdušje, podobno okusu, ki ga imam, ko čujem pijane slovenske kvante o slavonskih ženah, sem začutil iz jako naglašanih naturalističnonagih besed, ki morajo zveneti na odru naravnost odurno. Štirideset let po Ibsenovih naturalističnih igrah bi že morali vedeti, kako govóri dramatik naturalistično a vendar dostojno, in da krepka beseda še ni in ni absolutno najmočnejša in dramatična! Zdi se mi, da Ivakić svojemu problemu ni še bil etično dorastel in da je napisal zató — morda nehote — presneto malo vzgojno ljudsko igro in da je vsaj vtoliko graje vreden, ker je iskal nizkotnajhnege efekta (II. 2.). Moralno dvomljive igre so pa po moji mirni človeški pameti škodljive močni, zdravi narodovi rasti in škodljive zlasti naši mladi državi, tembolj ker je svetovna vojska v globoke plasti otrovala avtohtonsko krepostnost naših rodov. Hrv. Matica ni pogodila, ker je založila »Inoče«. Maticine knjige nam-

reč bere ponajveč naša mladi na ... Zdi se mi smešno, rabiti tujko »b i r c u z« (str. 60) zaradi večje folkloristične natančnosti, prav tako smešno, kakor presajati v slovenščino slovenski slovnici zoprno »r a z k o m a d a n«. Kje se je to zgodilo, ne povem, ne bilo bi morda taktno.

Dr. I. Pregelj.

Peter Bohinjec (1864—1919). Nekako trideset let (1885—1915) je bil Peter Bohinjec marljiv, plodovit, včasih veliko obetajoč, včasih pod povprečnostjo diletantski sotrudnik približno vseh slovenskih slovstvenih listov in ljudskovzgojnega časopisja (Ljubljanski Zvon, Dom in Svet, Družba sv. Mohorja i. dr.).¹ Pisal je vse in o vsem, se uveljavljal kot pripovednik in poljudni znanstvenik, kot prigodničar in podlistkar, skratka: kot tipični slovenski kulturni delavec svoje dobe in brez velike ambicije. Včasih se je sicer zdelo, da je iskal Bohinjec zavedno poti v svojo eno življenjsko nalogo, v pisateljski poklic. Pisateljske sposobnosti je Bohinjec tudi zares imel, dasi se niso razvile, ampak ostale nekako slaboorana ledina. Do pravega umetnika-leposlovca se ni znal povzpeti in dvomim, da bo katero njegovih, celo boljših del (v morju anonimnega, zmašnega, prigodniškega in senilnega) kljubovalo času in živelo. Prepričan sem danes, kar pred petimi leti še nisem bil, da je bil Peter Bohinjec že deset let pred svojo smrtjo samo še historična vrednota v zgodovini slovenske besedne umetnosti, da je odživel z vsakim svojim delom tisto uro, ko so ga tiskali in enkrat prebrali. Vzroki so ležali v osebnosti in značaju Bohinjca samega, dasi o tem ni bil prepričan in tega najbrže niti vedel ni. Karakteristika njegove pisateljske osebnosti bi bila približno sledeča: Bohinjec je realista v okusu Levčevega uredništva. Snovno in tehnično se je razvil v ljudskega pripovednika iz Jurčiča. Kersnika in nekaj malega iz severnoslovenskih slovstev (češko, rusko). Kot odločno racionalen duh je imel oko za vso realnost doživljaja. V psihologijo predmeta pa ni znal seči, ker je bil sploh v filozofiji pravo kmetsko dete. Imel je gotov zdrav čut za hvaležen epski motiv, za sočno folkloristično besedo, bil pa je premalo umetnik, da bi bil znal snovnost v sebi preobličiti, in premalo resen delavec, da bi se bil z močjo svoje volje in svojega intelekta pognal nad rutino diletantstva, nad nivô elementov poetike, ki so pri njem povprečnost bibliofilnega maturanta starejših slov. humanističnih šol. Imponiral je s svojo zdravo domačo nazornostjo estetu Levcu in se razvil v »Domu in Svetu«, kjer je bil nekaj let vodilna pripovedna osebnost. V romanu o »stari pravdi« je ustvaril problematično delo, ki je nekakšna evolucionalna stopnja v razvoju slovenskega realizma. Hibe njegovih večjih povesti (Jarem pregrehe, Najmlajši mojster, Zadnji gospod Kamenski, Volja in nevolja) izvirajo iz gotove mentalne nedoraslosti: sijajna ekspozicija zvegetira v mahedravem, nekavzalnem zapletku in podlistkarsko zasnovanem razpletku. Dleto, ki je dvakrat, trikrat zapelo odločno, spodrsne, roka omahne: povest je ostala nedodelan koncept, dokaz darovitosti in obsojanja vrednega diletantstva. Zadnja Bohinjčeva dela (Svetobor, Glagoljaš Štipko, Ljudske

¹ Primeri glede bibliografije i. dr. Glaser: Slov. slov. zgod. IV. 143. sl., Grafenauer: Kratka zgodovina str. 245 sl. in Dr. Pregelj: Peter Bohinjec, Dom in Svet, 1914.

igre) so brez vsake literarne vrednosti. Zaslužen pa je Bohinjec še kot večšč prevajevalec iz ruščine, češčine in francoščine (Didon¹), kot spreten feljtonist z deloma prisiljenim dovtipom svoje dobe in boje in kot cerkveni govornik z gotovo čudaško, groteskno ljudsko izviranostjo, katere se je vedno nekam pretirano nečimerno zavedal. (»Samo jaz in Šimenc v Predosljah poveva še kaj« — je menil tri dni pred smrtjo, ko sem jemal slovo od njega!) — Skrbno izbran bi pomenil Bohinjec zdravega ljudskega pripovednika že po svoji bogati snovnosti in pravi domači besedi. Atribut »umetnika« pa mu je odreči.

* * *

S človekom Bohinjecem sem se seznanil pred osmimi leti in sem živel ves ta čas z njim v nekaki neprisiljeni gorenski intimnosti. Tako se mi zdi, da je skoro zanimivejši kot problematičen študij nego kot slovstvena osebnost. Zato mi je bližji, kakor bi mi sicer bil. Spoznal sem boleost njegove pidesetletne starosti, boleost moža, ki je vedno zopet doživljal resnico, da se je kot pisatelj obživel in ki je vendarle hrepenel po novi rasti, padal v neokusnost in smešnost in se čutil zapostavljenega. Ne vem, s čim bi ga lepše ilustriral, nego z dvema vtisoma o njem, ki jih imam iz zadnjih obiskov v Dupljah. Septembra sem obiskal uprizaritev njegove ljudske igre »Sveta Linharda«. Našel sem sijajno zabavo. Gospod Peter je sedel kot šepetalec v znanem kotlu in puhala strašne tobačne dime na oder pod nože igralcev v prizoru: božja sodba. Ko pa sem šel par dni pred njegovo smrtjo jemati slovo, mi je izročil tri igre s pripombo:

»Kaj naj popravim, napišite. Pa na poseben list, ne v besedilo!«

Vem, da ne bi bil popravljal, kljub opazkam. Vzel sem pa rokopise, ker sem vedel, da mu opomb ne bom pisal. On pa je verjel do zadnjega v življenje. Skoraj do zadnjega. Kajti pri slovesu je rekel vdano:

»To so zdaj žalostni časi za katoliškega duhovnika!« Gospod Peter! Zdravstvuj! Zahvaljen za zadnje besede, za izpoved, da ti je bilo vendarle več, biti katoliški pastir nego pisatelj. Gospod Peter! Zato mi ni žal, da sem pisal nekdanj o pisatelju Bohinjcu morda vendarle malo preveč dobrohotno ... *Dr. I. Pregelj.*

Noviji slovenski pisci. Životopisi i izbor tekstova. Priredio dr. Fran Ilešič. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje »Matice Hrvatske«. Tisak Nadbiskupske tiskare u Zagrebu.

V novejšem času so se Hrvatje začeli živahneje zanimati za slovensko literaturo. V tem oziru sta poleg Slovenske in Hrvatske Matice in deloma potom teh dveh kulturnih organizacij zaslužno posredovala dr. F. Ilešič in Zofka Kvedrova-Demetrović. »Matica Hrvatska« je izdala leta 1907. nekako hrestomatijo starejših slovenskih novelistov in pripovednikov z naslovom »Slovenske novele i povesti«. V tej zbirki srečamo Levstika, Jurčiča, Stritarja, Kersnika, Stareta in Mencingerja in zelo dobro došli so tudi življenjepisi posameznih pisateljev. Leta 1910. sta obe Matici skupno izdali dr. F. Detelovo povest »Pegam in Lambergar«. Zofka Kveder-Demetrović je pa izdala leta 1913. »Najbolje slovenske novele« v prevodu in tam predstavila

¹ Prevod je ponesrečen. Op. uredn.